

MILAN PUGELJ:

PROFESOR DAMJAN ČEBULOVEC.

I.
 Profesor Damjan Čebulovec je sedel tisti večer dolgo na zadnji klopi parka; dolgo je sedel in je mislil marsikaj. V letovišču je bil; zdaj je pozabil za nekoliko dni na klasike, pozabil na Grke in Rimljane, in mislil je tisti večer tako, kakor misli na tisoče mirnih in treznih ljudi. Star je bil petdeset let in zato ni sanjal o bodočnosti, ali mislil je nazaj. Vse daleč nazaj, kako je to prišlo pač, da je ostal tako sam na svetu, zakaj je bilo tako potrebno... Ej, skoro je bil tisti večer sentimentalen resni profesor Damjan Čebulovec. Domislil se je namreč, da imajo njegovi vrstniki drugačno življenje — vesela, ponosna stanovanja. Hodijo tam mladi in krepki fantje, velika tiha dekleta igrajo na gosli in na klavir. Tam ni nikoli samotno. Kadar se človek prebudi, pa se že odpró vrata, in v sobo pogleda tako veliko in tiho dekle.

„Dobro jutro, papá! Ali smem prinesiti kave?“ ...

Pride tako veliko in tiho dekle in na posteljo prinese kave.

In potem vstane človek, gre na šetnjo in z njim gre troje mladih in velikih fantov. To so sinovi, in prvi študira filozofijo, drugi je medicinec, tretji pa je napravil tisto spomlad maturo. Kaj ni ponosen oče, ko gre z njim troje mladih in krepkih sinov, kaj ne pogleda lahko z mirnim obrazom v oči svoji domovini?

„Troje mož sem ti izredil in tebi poklonil...“

Lahko pogleda z mirnimi očmi domovini v obraz, ni bilo njegovo življenje izgubljeno...

Profesor Damjan Čebulovec je postal žalosten, zakaj njegovo življenje je bilo izgub-

ljeno. Opravičeval se je, da je odgojeval mladino, ali to je bilo neznatno opravičilo. Sto ljudi čaka na njegovo mesto, željno čaka in mu želi smrti — in vsi ti bi odgojevali tako kakor on in mogoče boljše... Ni veljalo opravičilo, profesorju se je zdelo, da ni nikoli živel. Samo preko življenja je šel, pogledal je vanj, nikoli ni zagrabil globoko vanj, neopažen se je izgubil v daljavi. Zdaj je že v tisti daljavi, star je zdaj, ne more več do mladosti, do pravega življenja, samo pogleda lahko nazaj, resnično se ne more vrniti nikoli več...

In profesor je gledal tisti večer nazaj.

Tam daleč zadaj, komaj so videle oči, tam je bilo spomladansko nebo, marčevo solnce je sijalo tam, ob potu so cvetele spomladanske rože. In tam je hodil mlad fant, gledal ga je iz daljave profesor Damjan, znan mu je bil ta obraz, mislil je, naposled se je spomnil...

„To sem jaz, ko sem bil mlad“ — je tiho izrekel profesor in je povetil glavo.

In daleč tam pod spomladanskim nebom je hodil tisti mladi fant, pel je, mislil je zelo kratkočasno. Hodil je včasih z mladim dekletom, gledal je žgoče oči, pobožal je zardelo lice...

„To sem bil jaz“ — je zašepetal profesor in je tiho zavzdihnil...

In daleč zadaj, da so komaj dosegle oči, se je poslavljal fant sredi tihega večera.

„Zbogom, Ana... saj vidiš!... Življenje je težko... vse je tako daleč... nedosežno...“

Dekle je zakrivalo obraz v bel robec, jokalo na tihem, zaihtelo včasih glasneje...

„To sem bil jaz“ — je vzdihnil profesor in pogledal okoli sebe. Mračno je že bilo, domislil se je na svoje stanovanje... glej, in že se mu je zdelo, da čuje enakomerno

smrčanje spečega. Enakomerno, celo noč trajajoče, včasih malo tišje, tuintam glasneje, včasih popolnoma naglas.

Profesor je vstal in odšel počasi po parku. In ko je tako šel, je smrčalo enakomerno po ušesih, profesor je mislil na soseda in se je nad njim razsrdil.

„Vse lepe misli mi konča, vse prijetne počitniške sanje s svojim surovim in odurnim smrčanjem.“

Razsrdil se je profesor in zelo zlovoljen se je vračal proti svojemu stanovanju. Že je stala hiša pred očmi, v mesečini sanjajoča, plahe sence so hodile po njej.

Profesor je šel po stopnicah v prvo nadstropje, in ko je šel po hodniku mimo predzadnjih vrat, tedaj je začul neprijetno smrčanje. Enakomerno je odmevalo po prostoru. Profesor je odklenil zadnja vrata in stopil v svojo sobo.

„In zdaj bo smrčanje vso noč in ne bo mogoče misliti ene same lepe misli!“ ...

Okna so bila odprta na široko, luna je sijala v sobo, zunaj na vrtu je včasih zašumelo v visoki jablani, vstal je sredi noči kričeč in plašen glas ...

Profesor Damjan je hodil po sobi gorindol in je skušal misliti nazaj. Pogledal je nazaj, videl je v daljavi spomladansko nebo, mlad fant je hodil pod njim ... ali profesor Damjan ni mogel misliti; smrčalo je vmes enakomerno, surovo grgranje je prihajalo skozi steno ...

„Ne da se misliti ene same misli ...“

Profesor Damjan je hodil nervozno gorindol, sedel je na zofo in je zakril z rokami obraz. To smrčanje bi bilo namreč treba odpraviti. Treba bi bilo, da bi bila ta soba popolnoma tiha in mirna, in če že ne vedno, potem vsaj ob večerih. Tako — ko se enkrat stori trden mrak ... no, kakor je to bilo vsa prejšnja leta. Ko se je storil trden mrak, potem je bilo mirno. Nihče ni šel več zunaj po hodniku, nihče ni nikjer izpregovoril, tudi v vrtu je bilo mirno. Drevo se je zganilo tuintam brez šuma, sence so šle mimo, tam v bližini je bil popoln mir. Samo od daleč včasih, tam iz srede parka

se je tuintam čula godba, iznad jezera se je čula pesem ... Ali to se je zdelo človeku silno daleč, kakor bi ne spadalo na tisti svet in v tisto življenje. Daleč stran je bilo, nikoli se ni približalo ...

In v takem miru se je mislilo. Treba je bilo odpreti okna na stežaj, treba je bilo odgrniti gardine, sestiti na zofo in se nasloniti nazaj. In potem so prišle misli same od sebe, sanje so prišle, spomini ... Nov svet se je storil, novo življenje je vstalo, živeče samo v tišini, sredi take samotne sobe ob taki tihi in posvečeni uri ...

Zdaj ni bilo več tega, zdaj je prišel surov človek, nima zmisla za tak večer, in pokoj — vse je uničil. On ne mara uživati takega svetega miru, drugim ga ne privošči in zato spi in zato smrči vse dolge večere in noči.

Profesor Damjan je del roke od obraza in je pogledal nakvišku.

„Treba je, da se temu napravi konec. Da se vrne nazaj ves stari mir in pokoj, zato je treba napraviti potreben korak. Treba je govoriti s tem človekom, treba mu je povedati, kako se uživa samsko življenje. Kakšna je natura, če jo pogleda človek s treznim očesom, kako je nedosegljivo lep en sam solnčni zahod. En večer, na primer, en tih večer, ko je vse mirno, goré na nebu zvezde, plava luna po njem, potem ko je ura enajst, se utrne na zapadni strani velika in svetla zvezda, začrta se po nebu črna pot, izgubi se za temnimi daljnimi vrhovi ... Kakor nočni duhovi stoji drevje, nič se ne zgane samo od sebe, ne zatrepeče list, ne zamaje se bilka ... drevje spi ... Prileti od bogvekod ptica, črna nočna ptica, zleti v drevo, prebudijo se veje, zašumi drevje naenkrat vzdramljeno ... Zavpije ptica, divje zakriči, plaha odleti v gluho noč ... No, no! ... Ne znajo ljudje pogledati po naravi, ne znajo uživati enega samega večera ... Spi naprimer, smrči mrha, mesto da bi odprl okna na široko, odgrnil gardine, sedel na zofo in pustil malo živeti svoji duši ... Zakaj razživi se duša ob takem večeru. Tu pride vanjo bogvekaj, nekaj nebeškega in svetega. To se razlije po njej, to je tisto samosvoje živ-

ljenje daleč od pravega, daleč od sveta, ki se ga dotikajo blatne noge... Tepec, ki ga ni užival, mrha, ki smrči in kali drugim srečo takega posebnega in svetega življenja!..."

Profesor je vstal in je šel do prvega okna in ga je zaprl, in ko je zapiral drugega, je polglasno govoril:

„Napravil bom konec smrčanju, naj utihne mrha ali pa naj gre kamorkoli. Jaz pa se ne bom umikal odtod. Toliko let sem prihajal sem, kakor dom moje duše je ta tiha soba... ne grem nikamor po svetu... Starec... da bi hodil drugam, da bi ga prepodili iz tihe sobe v nemirna, kričča stanovanja, starec da bi moral pustiti dom svoje duše...“

Profesorju Damjanu je bilo postalo hipoma zelo žalostno; solze so mu hotele v oči, polotila se ga je velika jeza.

„Smrči mrha, ne misli na starca, ki je bolan na živcih, ki je nervozen od dolgoletnega truda...“

Jezen je bil profesor Damjan, trdo je zaprl okno, da so na glas zašklepetale šipe in potem je legel k pokoju in ni mogel zaspati. Venomer je smrčalo za steno, enakomerno, včasih na glas, potem tiho, potem zopet glasneje...

II.

Tisto noč je spal profesor Damjan silno slabo. V sanjah je videl daleč za sabo spomladansko nebo, hodil je pod njim mladi fant, pel je, vodil je za roko prijazno dekle.

„To sem bil jaz“ — je v sanjah šepetal profesor Damjan in se nemirno obračal po postelji. No, in vmes so se odprla vrata na stežaj in v njegovo sobo so se vsuli čudni ljudje. Cela tropa jih je bilo, imeli so velike in grde nosove, zavite brade, oči divje, popolnoma živalske. In ti ljudje so obstopili postelj, smejali so se divje in na glas, sklanjali so se k njemu doli in mu smrčali na ušesa. Najprej na desno uho, potem je legel nanje, in smrčali so mu še glasneje na levo uho, potem je legel na obraz in zatisnil obe ušesi in so mu odstranili roke in smrčali so na obe ušesi...

Zdaj je pozabil gledati nazaj, treba se je bilo boriti s čudnimi, divjimi ljudmi, in to je trajalo do jutra. Ko je odpiral v polsanjah oči, takrat se mu je zdelo, da so se zopet odprla vrata na široko in da je odšla čudna in grda tolpa.

Profesor Damjan se je prebudil, na široko je odprl oči in je pogledal okoli sebe. Ali videl je slabo in zato je pomel oči in jih obrisal z robcem. Potem je pogledal zopet po sobi, vzdignil se je malo, da je videl v kot za omaro in potem je položil glavo nazaj na blazino.

„Kaj ko bi bil kdo zašel v mojo sobo? Smrčanje je bilo čisto blizu ušes. Da bi kdo prišel, ta mrha za zidom...“

Profesor je vstajal počasi, glava ga je bolela, šumelo je v ušesih in telo je bilo trudno in izmučeno.

„Saj še smrči mrha, še podnevi bo smrčal, in jaz, jaz naj znorim — starec...“

Smrčalo je po ušesih, profesor se je umival in opravljal in bil zelo nervozen.

„Zdaj mi je uničil vse večere in noči in zdaj mi hoče tudi tiste redke dnevne ure, ko sem doma v svoji sobi... No, temu se odpomore... Napravim se in stopim mimo grede v sobo in mu odločno povem svojo misel... Naj smrči mrha, jaz ga ne bom poslušal.“

Napravljen je bil profesor, smrčalo mu je po ušesih, zaprl je vrata za sabo in stopil v sosednjo sobo. Tam pa ni bilo soseda; mlado dekle je brisalo prah, in ko je vstopil profesor, je obstalo sredi sobe.

„Kje pa je?“

Ni pozdravil, vprašal je surovo.

„Odšel je gospod.“

Dekle je stalo sredi sobe, pogledalo je profesorja z velikimi, žalostnimi očmi.

„No, dobim ga zunaj...“

„Ali je morda nujno?“

Dekle je govorilo ponižno kakor vpraša sluga gospoda.

„Ne. Sam... no, sam to napravim... uredim.“

Dekle je gledalo vanj, oči so bile velike in žalostne.

„Kakšne oči imaš...“

Profesor se je bil nekoliko raztresel; gledal je dekletu v obraz; nobenkrat ni trenil z očmi.

„Kakšne oči imaš!... He-he-he-he.“

Čudno se je smejal; stal je mirno, zagledal se je bil v oči.

„Kakšne oči... he-he-he.“

Zopet se je zasmel, stopil je korak bliže in umaknil oči. Pobožal jo je po obrazu, držal jo je za lica.

„Kakšna lica imaš... he-he-he.“

Dekle se je nasmehnilo ponižno, kakor kadar se pošali imeniten gospod s služkinjo.

Potem je stisnil lica in ustne so se nabrale v šobo.

Raztresel se je bil profesor, gledal je in se smejal, ali tedaj je zasmrčalo in profesor je spustil obraz in se ni več smejal. Odšel je z upognjeno glavo skozi vrata in doli po stopnicah in potem na prosto.

„V vse živce mi je že prišlo to smrčanje, v ušesih večno smrči... ne morem se več raztresti. Treba je, da bi šel jaz starec odtod, treba je... No, jaz ne pojdem. Danes ga počakam in mu natančno povem. Tako in tako. Jaz sem hodil semkaj že v davnih časih, v tisti sobi sem kakor doma, v tisti hiši je bil vedno mir, zdaj pa je prišel on, in zato je tako... no, vse narobe... Drugače naj bo... na tak ali tak način... Jaz ne grem nikamor, jaz sem starec...“

Profesor je prišel v park in ni pogledal ne na desno ne na levo. Naravnost je šel, gledal je v tla in mislil dalje.

„No, to je deloma mogoče tudi bolezen. Od tega je prišlo, od večnega smrčanja. Prišlo je v ušesa; zdaj smrči vedno...“

Profesor je šel vedno dalje, prišel je zopet iz parka vun na cesto.

„K doktorju grem“ — je pomislil in stopil čez prvi prag. Šel je po stopnicah gori v prvo nadstropje, pogledal je na desno in levo in naposled je pozvonil pri vratih na levo.

Prišla je stara služkinja, pogledala je vanj in pozdravila zelo malomarno.

„Kaj bi pa izvolili?“

„Kaj ni tukaj doktor?“ ...

Stal je in oprijel se je za podboj.

„Ne! Tri hiše dalje!“ ...

Vrata so se zaprla, profesor je odšel dalje.

„Tri hiše...“

Štel jih je, pred četrto je obstal in šel naposled noter. Prišel je v čakalnico in tam je bilo mnogo ljudi. Gospe, gospodje, tudi mlade in lepe gospodične je opazil profesor Damjan. Dvoril bi bil, povedal nekaj lepega tistim, ki jih je poznal, tako da bi se zasmejale. Zasmejale bi se na glas, zaploskale bi lepe dame z belimi in drobnimi rokami.

„Ah, bravo, gospod profesor!“

No, na tisti dan ni vedel ničesar. Hodil je mehanično gorindol, naposled se je ustavil pri oknu.

„Kaj pa je Vam, gospod profesor?“

Vprašala ga je lepa dama in profesor je pomislil. Vse bi ji povedal, ali to je predolgo. Na kratko reče, da bo mir.

„V uho mi je nekaj prišlo.“

„To ste se prehladili, bili ste morda na prepihu, na sapi zunaj...“

Dama je bila lepa, govorila je v skrbnem tonu, gledala je vanj z velikimi, črnimi očmi.

„Da, mogoče...“

Potem je odšel nekdo iz doktorjeve sobe, in profesor je vstopil.

„V ušesih imam nekaj... Smrči vedno...“

Doktor je preiskal ušesa, zmajal je z glavo in je obstal potem sredi sobe.

„Ušesa so zdrava. Malo nervoznosti mogoče, nič hudega...“

„No, tem bolje!“ ...

Profesor je odšel in zunaj pred hišo je pridržal korak in potem je šel dalje mnogo počasneje.

„No, ničesar ni... ničesar... V ušesih pa smrči dalje, enakomerno, večno... To ni bolezen, to je — bogvekaj... No, jaz ne vem, kaj je to...“

Počasi je šel dalje, ljudje so šli mimo, včasih ga je kdo pozdravil, ali profesor ni videl. Ni pogledal ne na desno ne na levo, moral je misliti na svojo bolezen.

„Zdaj ga dobim v parku na klopi...“

Domislil se je naenkrat, pogledal je na uro in je stopil hitreje v park. Tam je našel na klopi svojega soseda; bil je debel, v obraz rdeč človek, nosil je debelo zlato verižico in včasih je globoko vzdihnil.

„Dobro jutro!“

Profesor se je vstavil pred njim in debeli človek je pogledal prilično začudeno.

„Dobro jutro!“

Odgovoril je in usta so ostala napol odprta.

„Vi imate grozno navado, da smrčite. Vso noč smrčite od mraka naprej... Jaz ne morem živeti, jaz ne morem prenašati, zato blagovolite spati drugače!“ ...

Debeli človek je imel usta še napol odprta in potem se je na glas začudil.

„A-a-a.“

„Drugače spati — kakor ljudje...“

Profesor je bil ves nervozen, s palico je tolkel ob tla, gledal je z nemirnimi očmi. Debeli človek pa se je čudil.

„Drugače spati... Ha-ha-ha-ha.“

Debeli človek se je zasmel na glas in na široko.

„Drugače spati... Ha-ha-ha-ha.“

Profesor se je obrnil nanagloma in se je izgubil med drevesi...

III.

Tisti dan se je bil storil lep večer. Me-sečna noč je sledila potem; iznad jezera so plavale pesmi, šle so mimo kakor sanje. Naposled je bilo vse tiho, nič se ni ganilo v drevju, nobenega glasu ni bilo v vsi okolici. Mirno so gorele zvezde, počasi in nevidno je plavala luna preko neba.

Profesor Damjan je hodil gorindol po svoji sobi, včasih je sedel na zofo in potem je zopet hodil od kota do kota.

„To je strašno, to je mučenje... In jaz naj grem od tukaj — starec?... In presanjaj sem tukaj toliko, to je dom mojih sanj ta soba, moje duše skrita domovina... Naj gre mrha, naj se umakne med živino!“ ...

Profesor je sedel na zofo, za steno pa je enakomerno smrčalo. Včasih rahlo, potem glasneje, naposled popolnoma na glas...

„To je treba napraviti konec... no, konec...“

Profesor je pokril obraz z obema rokama in se zamislil.

„No, konec...“

Sam sebi je govoril poltiho. Potem se je zasmel polglasno in je hipoma vstal in stopil do svoje pisalne mize. Tam je odprl predal in vzel vun tenek in dolg nož, ki je z njim rezal navadno papir.

„No, konec...“

Tiho je odšel iz sobe, nalahko je odprl nezaklenjena vrata sosednje sobe, izginil je v temi za njimi in potem se je kmalu vrnil. Tiho je zaprl vrata za seboj, šel je v svojo sobo in položil nož nazaj v predal. Potem je legel mirno v posteljo; tišina je bila povsod: zunaj je vse molčalo, po hiši je bilo vse mirno in tiho in tudi za steno ni nič več smrčalo.

Profesor je spal tisto noč dobro in drugo jutro se je prebudil zelo pozno. Pozno je bilo, že je stalo solnce visoko in profesor se je začudil.

„No, dolgo sem spal...“

Vstajal je in takrat je prišlo dekle z velikimi in žalostnimi očmi, stopilo je v sobo in je plašno pripovedovalo.

„Zraven, v tej sobi poleg vaše, je bil danes umorjen bogat gospod... Nekdo mu je nož zasadil v srce — bogvekdo. — Vežne duri so bile pomotoma odprte to noč... bogvekdo se je priklatil...“

Stala je sredi sobe — plašna, napol trepetajoča, strah je bil razlit tisto jutro v njenih velikih žalostnih očeh.

„Bogvekdo...“

Profesor je ponovil za njo, gledal je čez okno in je izpregovoril čez dolgo in počasi.

„Moje kovčke spravite na kolodvor, jaz namreč odpotujem...“

„Da, strašno je zdaj tukaj, jaz tudi odpotujem... jaz bi tudi odpotovala, da bi imela kam odpotovati... Daleč kam, preko goličav, preko gor, do sreče morda... Zdaj bo tukaj strah...“

Dekle je govorilo plašno, tistikrat se je prebudilo nekaj v njenih očeh. Vstala je

mogočna luč, odprle so se trepalnice na široko, v veliki daljavi so se zibale mogočne sence, ali bodočnost je bila nova. Neznana, daljna, komaj jo je slutilo srce hrepenenja polno... Vstala je v očeh mogočna luč, gorelo je v globokih tolmunih, to je bilo

hrepenenje... Ali profesor ni videl ničesar, ponovil je svoje besede mrzlo in hladno:

„Moje stvari spravite na kolodvor!“

Odpeljal se je še isti dan in potem se ni vrnil nikoli več. Zblaznel je in umrl še isto leto.

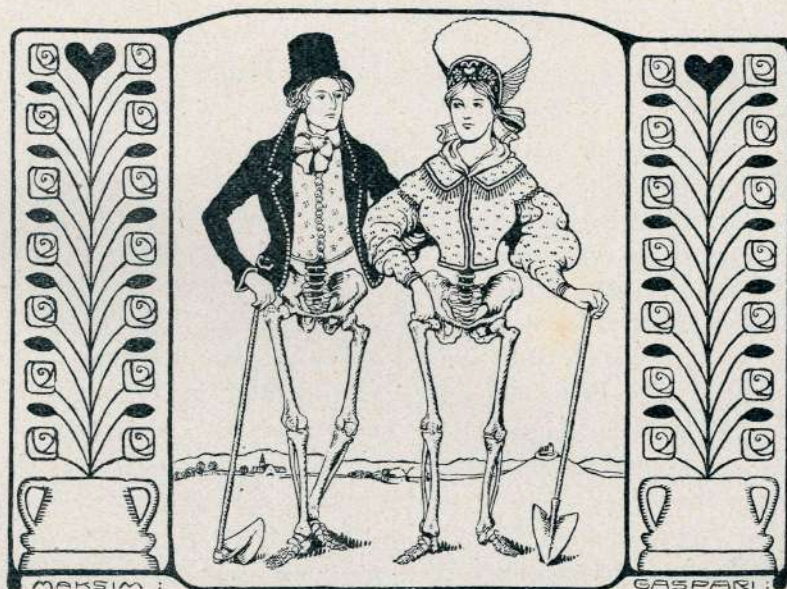

ŠKEDENJKA:

VSEH MRTVIH DAN.

Lahna sapa veje čez grobove,
ki jo tajnostna pošilja jésen —
ž njo potrtost in otožje plove,
klanja sloki se v pozdrav mecesen.
V drugi danes mirodvor je sliki,
kot da ne trohne v njem upi strti —
v tul in trak so skriti spomeniki,
raste tubiroza kakor v vrti.
Skromno luč brli ob nežnem cvetu,
da ne vpihnje je plamen nebesni,
tukaj starčku v čast in tam dekletu,
ki je štelu jedva nekaj vesni.

Do žalujk, do vrb, k gomili tihi
zvabil je mrliški zvon poznance,
in sorodstvo, ki s solzami, vzdihni,
tajno moli za nezabne ranjce. *jm*
Danes je pobožna vsaka duša,
nevedé obraz je slehern resen,
ko da ga svari mokrotna ruša,
ali žalostna pogrebna pesen.
In ko človek se odtod poslavlja,
od domovja žalosti in kesa:
o, kako pomembno ga pozdravlja
z žalostnim „Na svidenje!“ — cipresa!

Življenje in smrt.

Po stari kranjski sliki narisal M. Gaspari.